

Van Floris ende Blancefleur

zoals bewaard gebleven in de unieke druk
van Guillaem van Parijs,
Antwerpen 1576,
huidige verblijfplaats onbekend.

Een synoptische, kritische editie
in combinatie met een diplomatische editie van
Floris ende Blancefloer in het handschrift
UB Leiden, LTK 191
en met gebruikmaking van de druk
van Otto Barentszoon Smient, Amsterdam 1642,
huidige verblijfplaats onbekend,

bezorgd door Willem Kuiper

Amsterdam 2020

Bibliotheek van Middelnederlandse Letterkunde

Verantwoording van de editie

Van Floris ende Blancefleur is geen vertaling van een Franse proza-roman, maar de ontrijming van de Middelnederlandse versroman *Floris ende Blancefloer* van Diederic van Assenede (3e kwart 13e eeuw). Het is geenszins onmogelijk dat Anna Bijns de ontrijmster en bewerkster van deze roman was, en dat Jan van Doesborch als drukker / uitgever optrad.¹ De fragmenten die van zijn druk bewaard bleven (Antwerpen, ca. 1517), maken een zeer verzorgde indruk.²

Dit kan helaas niet gezegd worden van de oudste compleet bewaard gebleven (her)druk van Guillaem van Parijs, Antwerpen 1576. De tekst die hij afdrukte, lijkt al onderhevig aan reductie³ en kan meer dan eens aangevuld en verbeterd worden aan de hand van de weliswaar veel jongere maar daarom zeker niet slechtere (her)druk van Otto Smient, Amsterdam 1642. Beide drukken zullen een gemeenschappelijke voorouder gehad hebben.

Deze editie van de proza-versie bevat synoptisch een diplomatische editie van het enige, min of meer complete heterogene handschrift LTK 191,⁴ zodat de lezer de ontrijming versregel voor versregel kan volgen. Ook vindt men hier en daar in voetnoten woordverklaring en commentaar.

Het handschrift dat de bewerk(st)er op haar schrijftafel liggen had, was getuige relicten (West-)Vlaams. De refreinen die in deze roman ingelast zijn, zullen van de hand van de bewerk(st)er zijn en speciaal voor deze roman geschreven. Proza werd ongeschikt geacht voor het

1. https://www.dbnl.org/tekst/deba001nede01_01/deba001nede01_01_0010.php

2.

http://bouwstoffen.kantl.be/bml/Floris_ende_Blancefloer/Fragmenten_van_de_prozaversie_van_Floris_ende_Blanceflour_gedrukt_door_Jan_van_Doesborch_te_Antwerpen_omstreeks_1517.pdf

3. In de loop der jaren verliezen herdrukken van middeleeuwse prozaromans tekst, soms ten koste van afbeeldingen, maar meestal om het boek compact(er) te maken en dus goedkoper om te produceren. Het verhaal werd er niet door aangetast. Een opvallende uitzondering hierop is de proza *Margriete van Limborch*.

4. LTK 191 is geschreven door 2 handen die zo te zien onafhankelijk en na elkaar gewerkt hebben. Het oude middenstuk is goed leesbaar en geschreven in West-Brabants. Het begin en slot zijn van een andere hand, die zo te zien verloren gegane tekst aanheelde. De taal van deze kopiist, die slechte inkt gebruikte, is meer Vlaams.

onder woorden brengen van heftige emoties. Daarvoor nam men zijn toevlucht tot de poëzie. Ik stel mij voor dat de scholieren die dit boek lezen, deze refreinen uit hun hoofd moesten leren en voordragen.

Voor deze editie zijn zowel de versroman als de prozaroman opnieuw door mij gecollationeerd, waarbij ik dankbaar gebruik gemaakt heb van de transcriptie die Martijn Bezuijen ooit maakte als onderdeel van zijn afstudeerscriptie IvN UvA.

Tot slot een woord van oprechte dank aan mijn even trouwe als onmisbare helpers: Amand Berteloot, historisch taalkundige, en Jelle Koopmans, romanist.

Van Floris ende Blancefleur

TAntwerpen
op de Lombaerde veste
inden Gulden Pellicaen
by Guillaem van Parijs

1576.

Paulus seit ⁶ dat ledicheyt is dye moeder van alder quaetheit. Om dan die te schouwen, ⁷ so heb ick hier navolghende een cleyn, schoone, amoruese historie gestelt van twee gelieven vol wonderlijcke avonturen, dye veel meer suers dan suets ⁸ leden eer si haer liefde volbrenghen consten. Ende oock stelle icse daerom dat die minnaers vander wereltliker liefden mercken souden hoe vol sorghen ende tribulatie die minne der creaturen is, ende vol periculen, niet lange gedurich, altijd voor een vruecht duysent sorghen, voor een solaes duysent anxten, voor een minlick versamen duysent uren met een groot jammer verscheyden te sijne, ende ten eynde die siele ter Hellen leydende.

Nu, o, ghi jonghers, tsi mannen oft vrouwen, wilt hier by gheleert worden ende late[t u] ⁹ ten byspele vertroocken worden ende wilt aenveerden die minne ende liefde Gods, dye eewich ghedueren sal, daer ghi alleen ruste in vinden sult, ende sal ons bevrijen van allen plagen der Hellen, dwelc ons allen moet gonnen onse Salichmaker. ¹⁰

Amen!

5. De proloog is van eigen vinding van de proza bewerker en vervangt de oorspronkelijke proloog van Diederic van Assenede.

6. Maar waar zegt Paulus dat? Volgens mij is het de vertaling van een Frans spreekwoord: *Paresse est la mere de touts peches*. Zie François Goethals, *Les proverbes anciens flamengs et françois correspondant de sentence les uns aux autres*. Anvers 1568. (in Google Books) Zie ook Stoett, *Nederlandse spreekwoorden, spreekwijzen, uitdrukkingen en gezegden*. Zutphen 1923-1925 (in DBNL)

7. schouwen: schuwen, vermijden

8. meer suers dan suets: de lijfspreuk van Anna Bijns, mogelijk bedoeld als vingerafdruk.

9. Guillaem van Parijs 1576: laten wten — verbeterd naar Otto Smient 1642.

10. Waar het origineel juist bedoeld is om scholieren te leren hoe met de liefde om te gaan en ervan te genieten, wordt in deze proloog de liefde afgeschilderd als de rechte weg naar de Hel. Dit boek is dus bedoeld als waarschuwing om die weg niet in te slaan.

[fol. A2r] *Hier beghint die materie der historien.*

[1]

Also ons die scriftuere verclaert, so vinden wi inde ouden gesten [dat] ¹ ontrent den jare na der geborten ons Heeren .vi.^c ende .XXIIIJ. so was int lant van Spaengien een ongeloovich coninc, Venus geheeten, ende hadde een coninginne vander selver wet. ² Ende op een tijt so reysde die coninc met zijnder macht over zee in Kerstenrijc, steden ende sloten raserende ende afwerpene, ende daer roovende ende brantstichtende cloosteren ende godshuysen verderven[de], ³ so datmen in .xxx. mijlen vander zee niet en vant wooninge noch mensch, so hadden sijt in drie dagen ghedestruert. ⁴ Doe wilde hi sijn schepen laden met den roof. ⁵ Ende binnen dien tijde dat hi sijn schepen laden ende ballasten soude, so sant hi uut .xl. mannen op de passagien daer die pelgrims passeren moesten, om die te mineren. ⁶

Als si dus die wegghen beleyt hadden, so sagen si neder vanden bergen comen pelgrims die seer moede waren, die si aengeveert ⁷ ende bevochten hebben. ⁸ Maer die pelgrims gaven al haer goet om haer lijf

1. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — toegevoegd naar Otto Smient 1642.

2. [W]i vinden ghescreuen als ghi selt horen [90] Dat bi ouden tiden hier te voren | Een heyden coninc wt spaengen quam

3. Guillaem van Parijs 1576: verderuen /

4. Tierst dat hi den somer vernam | Bringhen dat nuwe loof ende dat gras | Fenus dies conincs name was [95] Te scepe quam hi met vele lieden | Als hem ziin vroede man rieden | Hi sciende meerde an .i. sant | Ende ghinc op inder kerstinen lant | Roof ende brant dedi stichten [100] Die mure breken die borghe slichten | Cloesters monstre ende gods huus | Dede testoren die coninc fenus | Man ende wiif si al versloeghen | Haren roof si te scepe droeghen [105] Zoe waest ghewoest in .xl. daghen | Dat si der kerstinen gheen en saghen | No en vonden der hauenen mee | Binnen .xxx. milen vander zee

5. Als siit al hadden ghestoort [110] Menighe scone borch ende poort | Gheboot die coninc dat men loede | Die scepen metten groten ghoede

6. Hier binnen quam hem te voren | Dat hi .xl. ridderen hadde vercoren [115] Die duchtich ende van prise waren | Wapenen dede hise ende hietse varen | Op die montaenge ende beriden | Die wegghen die straten in allen ziden | Ende rouen die pelgrime of sise vonden [120] Nen soude binnen der seluer stonden [fol. 1vb] Die scepen laden ende reden die vaert | Te kerne weder te spaengen waert — mineren: te grazen nemen

7. aengeveert: aangevallen

8. Si wapenden hem haestelike | Ende voeren wech gheweldelike [125] Ende beleiden

te houden. ⁹ Mer d[ae]r ¹⁰ was mede een grave uut Vrancrijc die met hem hadde sijn dochter, die groot ¹¹ ginck van kinde [van] ¹² haren man, die in eenen strijt verslegen was, die welcke grave een wijle vromelick vocht tegen [die] ¹³ [fol. A2v] ongeloofige honden, dies si hem daer versloegen, want si te ma[c]htich ¹⁴ waren, ende v[o]erden ¹⁵ sijn dochter met haer ghevangen. ¹⁶ Ende sijn metten coninc tschepe ghegaen ende sijn so met goeden spoede weder gekeert in Spaengien, daer hy eerlijck ontfanghen wert. ¹⁷ Ende daer nae ginck hy den roof

die borghe in allen ziden | Al daer wech was *ende* lide | Si reden vort si *reden* weder | Doe *reden* si vanden borghe neder | Pelgreme die vele moede quamen [130] Tierst dat sise vernamen | Reden si *hem* tenen ghemoete | *Ende* beghondense rouen onsoete | *Ende* sloeghen die si wilden slaen

9. Die pelgreme en mochten *niet ontghaen* [135] No *met* crachte hem onthouden | Doe si saghen dat si *steruen* souden | Si boden *haer* handen *ende* ghauen | Een groot deel van harre hauen | *Ende* verdingheden liif *ende* lede

10. Guillaem van Parijs 1576: dear

11. groot ginck van: zwanger was van

12. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — aangevuld naar Otto Smient 1642.

13. Guillaem van Parijs 1576: custode op fol. A2r, ontbreekt op fol. A2v.

14. Guillaem van Parijs 1576: maechtich

15. Guillaem van Parijs 1576: veerden

16. [140] Daer was oec .i. fransoys mede | Die graue was *ende* van edelen gheslachte | Om dat hi hem weerde *met* crachte | En wilden die torke *niet* leuen laten | Die bleef daer *verslegghen* inder straten [145] [E]ne ziin dochter hi *met* hem hadde brocht | Die .i. heylichdom soude hebben socht | Te rome daerse *haer* bisscop sende | Haer man hadse ghelaten *met* kinde | Daer was hi *inden* stride bleuen doot [150] Daer was si doe in groter noot | Si sach *verslaen* haren vader | Dat moestese ghedoghen algader | *Ende* nochtan vele meer daer toe | Want si namen *haer* seluen doe [155] *Ende* voerdense wenende *ende* claghende seere | Voor den coninc haren heere | Die hem soe willecome was | Doe hise sach ghedacht hem das | Doe hi vander coninginne sciet [160] In siin lant daer hise liet [fol. 2ra] Dat si hadde hoe gherne si name | .I. kerstiin ioncfrouwe of hire an quame | Dat hise *vinghe* *ende* hise *haer* brachte | Als hise sach *ende* hiis ghedachte [165] Seide hi dat hise *haer* voeren soude | *Ende* dede craieren dat hi varen woude

17. Doe traken si alle te scepe waert | Hem was wel *verghaen* *haer* vaert | Si hadden ghewonnen herde vele [170] *Ende* voeren wech *met* vollen zele | *Ende* worden in corter stont gheset | In spaengen indie hauen van tolet | Die niemare liep voren indie poort | Die ierst ghevreicht hi tellet voort [175] *Dus* maket deen den andren cont | Dattie coninc waer comen ghesont | *Ende* alle die waren inde vaert | Die lieden liepen ter hauenen waert | *Ende* waren blide van haren maghen [180] Dat sise behouden comen saghen | Men *ontfinc* den coninc *met* groter eeren | Beide vrouwen *ende* heeren | *Ende* der kindren volghden vele | Vrolike ghinc hi op die zele

deylen den soudenieren,¹⁸ elckerlijck na sine staet.¹⁹ Ende ten laesten nam hi die kersten vrouwe ende schanck die zijn coninginne, die daer mede seer blijde was, want si hem lange om een kersten vrouwe ghebeden hadde.²⁰

Ende die coninghinne dede die vrouwe in haer camer en[de]²¹ gaf haer oorlof te houden die wet der Kerstenen.²² Ende si diende der coninghinnen vroech en[de] spade seer getrouwelijck ende leerde haer Franchoys, so dat si seer int hof bemint wert.²³

Ten laesten wert die coninginne ghewaer dat si met kinde was bevaen, ende si vraegde haer te wat tiden²⁴ dat si begort hadde [gheweest],²⁵ ende dat seyde si der coninginnen.²⁶ Ende dye coninginne seyde dat si ten selven tijden oock begonste te dragen, ende hoopten beyde teender tijt te ghelighen.²⁷

18. soudenieren: beroepssoldaten

19. [185] *Ende* beghan te deelen ziin ghewin | *Somen* gaf hi meer *somen* min | Dat conste hi wel bescheidelike

20. *Doen* nam hi *herde* houesschelke | *Bider* hant die *gheuanghen* vrouwe [190] Die int herte droech *groten* rouwe | Dat mochtmen wel *an haer* bekinnen | Die ghaf hi te deele *der* coninginne

21. Guillaem van Parijs 1576: en — Komt vaker voor, voortaan stilzwijgend geëditeerd als en[de] ter onderscheid van het negatie-partikel 'en'.

22. *Diese* alte hant inde camere dede | *Ende* gaf *haer* orlof haren zede [195] Te houden *ende* die selue wet | Die den kerstinen lieden was gheset

23. [H]aer wet hielt si alsoe redelike | *Harre* vrouwen diene *se* ghetrouwelike | In allen tiden spade *ende* vroe [200] *Want* het stont haer *daer* toe [fol. 2rb] Si leerde *haer* fransoys ghenoech | Soe bewarf si *ende* bedroech | Dat si *wart* van *groten* loue | Beide inden lande *ende* inden houe [205] *Het* was goet al dat si wrachte | Dat si was van hoghen gheslachte | Mochtmen *an haer* ghedochte merken | Tenen tiden soudese werken | Haren heere den *coninc* .i. baniere [210] Si wrachter in menighe diere | Indie middel wracht zire *inne* | *Met* den *coninc* die coninginne

24. Otto Smient 1642: hoe langhe

25. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — aangevuld naar Otto Smient 1642.

26. *Daer* wart die coninginne ghewaren | *An haer* ghelaet *an haer* ghebaren [215] *Daer* sise sach roden *ende* bleiken | *Ende* metten handen ten lanken reiken | *Ende* menighe varwe ontfaen | Dat si *met* kinde was beuaen | Doe beghan siit *haer* an tien [220] *Ende* bad *haer* dat siit soude lien | Of si kint droech ieghen hare | *Ende* welctiit het ghewonnen ware | Doe seide siit *haer* bescheidenlike

27. Die vrouwe seide dier ghelike [225] Dat si vanden seluen stonden | Hadde kint ghedraghen *ende* si begonden | Te rekenen alsoe de vrouwen pleghen | Datsi heuen langhe hadden ghedreghen | *Ende* binnen .i. daghe souden ghenesen [230] *Ende* euen

Ende als nu den tijt der natueren volcomen was, soo ghelach die coninginne van eenen schoonen [jongen]²⁸ sone op den Palmsondach, dien die heydensche meesters deden heeten Floris.²⁹ Ende op den selven dach ghelach die ghevanghen vrouwe van een dochter, diese doopen dede ende gaf haer den naem B[lan][ce]-[fol. A3r]fleur.³⁰

Nu als die coninc die tidinge hadde dat sijn vrouwe, die coninginne, eenen sone ghebaert hadde, was [hi]³¹ seer verblijt ende maecte groote triumphe, ende hi dede sinen sone te bewaren [by]³² der kerstene vrouwe, maer liet hem sooghen³³ ende voesteren van eender heydenscer vrouwen.³⁴

Aldus hadde dese kersten vrouwe beyde dees kinderen te bewaren,³⁵ ende hanteerdese seer wel ende hadse beyde lief dat si nauwelijck en wiste wat kint si liefste hadde, des conincx sone ofte haer dochter.³⁶

varinghe quite wesen — gheligghen: bevallen (kuising)

28. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — aangevuld naar Otto Smient 1642.

29. Die tiit leed also god woude | Dattie coninginne ghenesen soude | Entie termt volcomen was | Eens palmen sondaechs si ghenas [235] Van enen sconen knapeline | Doe ghauen hem die maghen sine | Wt haren boeken na hare wiis | Een sconen name ende hieten floriis

30. Dies selues daghes ghenas van kinde [240] Die gheuangen vrouwe alsict bescreuen vinde [fol. 2va] Ende brachte inde werelt .i. maghediin | Doe deden hebben die moeder siin | Na onse wet ziin kerstenhede | Blancefloer ziit heten dede — Guillaem van Parijs 1576: custode op fol. A2r, onvolledig overgenomen op fol. A2v.

31. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — aangevuld naar Otto Smient 1642.

32. Ontbreekt in Guillaem van Parijs 1576 — aangevuld naar Otto Smient 1642.

33. Dit heeft te maken met de begrippen ‘natura’ (karakter) en ‘nutritura’ (opvoeding, milieu). Hoewel middeleeuwse romans leren dat nutritura het uiteindelijk altijd aflegt tegen natura, zien wij dat er desondanks een grote bezorgdheid is dat vreemde nutritura de natura blijvend kan beïnvloeden. Een bezorgdheid die nu nog altijd bestaat, men denke bijvoorbeeld aan bloedtransfusies.

34. [245] Doe waren die kinder beide gheboren | Daer ghi dauenture of selt horen | [N]v ghewan die coninc siin kint | Soe lief ende hi haddet so ghemint | Dat si peinsden hi ende siin moeder [250] Wien ziit mochten bevelen vroeder | Si mindent gheliic haers self liif | Ende beualent den kerstinen wiif | Dat siit soude houden ende voeden | Maer men hiet haer des behoeden [255] Dat siit selue en soeghde niet | Men beualt te soghene ende hiet | Eenre heydenre voestre diere toe dochte | Dat si conincs kint soghen mochte

35. bewaren: Onnozele kinderen worden ongeacht of het jongens of meisjes zijn door vrouwen verzorgd. De scheiding vindt pas plaats als zij de onnozele leeftijd voorbij zijn. Dan worden de jongens overgedragen aan een mannelijke verzorger.

36. Nv hadde die kersten die kinder beide [260] Daer toe hadsi goede ghereide | In allen tiden spade ende vroe | Ende dede dat hem behoorde daer toe | Te tide slapen te tide

Ende dese twee waren altijd bi malcanderen ende creghen malcanderen so lief eer si vijf jaren out waren, dat deen vanden anderen niet wesen en mochte. ³⁷ Ende als si tot haren vijf jaren gecomen waren, sijn die twee kinderen so schoone ende wel geleert geweest tot alder manieren datmen in alle dat lant gheen twee schoonder kinderen en vant. ³⁸

waken | Te tide *haer* bad ende bedde maken [265] Soe lief had sise beide ghewonnen | Dat wi ghelesen *niet en* connen | Na dien datmen ghescreuen vint | Welc si hadde meest ghemint | Soe *haer* dochter soe des conincs zone

37. [270] Si was emmer dies ghewone | Dat sise beide leide te samen | Eer si tharen .v. iaren quamen | Die minne scootse int herte richte | Ende wondese soe *met enen* schichte [275] Dat schicht was *van* goeden ghewerke | Ende deedse minnen euen sterke | [**N**]v hoort *vremtheit* die si daden | Dat si te gader souden baden | Herde goetliken si hem onder saghen [280] Ende onder custen hem daer si laghen [**fol. 2vb**] Beide te gader in ene wieghe | Dat was al *waer* ons en bedrieghe | Dese boec ende andre daer wi inne | Al vinden ghescreuen *haer* minne

38. [285] Als si waren comen tharen .v. iaren | *Van* scoenre groten si beide waren | Ende tallen goeden werken ghekeert | Diese ghewiist hadde ende gheleert, | Zi waren waert *van* groten lone [290] Die kinder waren beide so scone | Datmen *daer* no in gheen lant | Soe scone .ii. kinder noit en vant